

Становище

от доц. д-р Елена Янакиева

във връзка със защитата на доц. д-р Цветанка Христова Панчева за присъждане на научна степен „доктор на науките” по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки /Книгознание, библиотекознание, библиография/

Обща характеристика на дисертационния труд и материалите към него

Темата на дисертационния труд е „Краезнанието в България : библиографско-книговедски подход”. Състои се от 347 страници. Библиометричният анализ е схематизиран в 29 таблици и 10 фигури, разположени в текста. Книговедското изследване е извършено чрез преглеждане de visu на краеведските издания, в резултат на което са направени 417 цитирания под линия. Замисълът и методологията определят структурата на библиографията в края на труда: електронни ресурси, разделени на използвани дигитални библиотеки, сайтове и отделни електронни публикации; библиографски източници, от които са извлечени данни за емпиричните изследвания; използвана литература – 195 заглавия, от които 164 на кирилица и 31 на латиница. Те са дадени и в приложение 1. Списък на таблиците и фигурите. Приложение 2 представлява Списък с публикации на автора по темата на дисертационния труд.

Всички изисквания по процедурата и оформлението на дисертационния труд са спазени.

Актуалност и значимост на темата

Съвременните процеси на глобализация налагат споделяне и обмен на идеи и общи ценности, обединяване действия на хора от различни култури, разбиране на „другия” и на тази основа – сближаване на хората от различни нации. Тези положителни процеси обаче са потенциална заплаха за националната идентичност и могат да доведат до забравяне на националната култура и история.

В този контекст авторката на дисертационния труд Цветанка Панчева търси мястото на краезнанието – научна дисциплина, която изучава даден край в исторически и съвременен аспект. Според нея то е единно цяло, съставено от отделни компоненти – обект на различни социални и хуманитарни науки, комплексна наука и дейност, в която аспекти от тези науки се обединяват по териториален признак. То е и един от инструментите за запазване на идентичността – национална и местна. Тя го определя и като „актуализиране на културното наследство чрез превръщането му в леснодостъпен дигитален ресурс, подпомагащ неговото преосмисляне от следващите поколения”. Така открива много точно връзката между историческата и съвременната перспектива на краезнанието.

Проучването на културното наследство днес, с помощта на дигиталните технологии, е сред неизследваните полета в българското краезнание. Неизследван проблем е и доколко развитието на българското краезнание е в унисон с развитието на краезнанието в останалите страни.

Поставяйки тези въпроси, авторката на дисертационния труд отлично аргументира актуалността и значимостта на избраната тема и неговите възможните приноси.

Целта на разработката е да се изследва развитието на краезнанието в България от първите негови проявления по време на Българското възраждане до края на 2017 г. през призмата на книжнината. **Изследователските задачи** са с впечатляващ обем и са изпълнени отлично в предложения текст: да се открие ролята на краеведската книжнина за развитието на местните общности и на важни национални въпроси във всеки хронологичен период; да се открие важна особеност на българското краезнание, а именно – краеведските проучвания са дело не само на местните общности, което е характерно за тези проучвания в чужбина, а са дело на изследователи с национална значимост; да се открият националните идеи, към които краезнанието присъединява своите изследвания и които го правят национално значимо изследователско поле; да се открие спецификата на краеведските изследвания; да се открие значението на местния периодичен печат; да се проследи развитието на краезнанието в отделните периоди и превръщането му в комплексно съдържание; да се използват възможностите на библиографията като изследователски метод за проучване на краеведската книжнина; да се попълнят празнотите в библиографското отразяване на краеведската книжнина чрез непосредствено преглеждане на важни за

краезнанието научни периодични издания от следосвобожденския период.

Изследването е с огромен хронологичен обхват – всъщност целият период на поява и развитие на българското краезнание. Това е позволило на авторката да открие общите закономерности и тенденции, чрез проучване на цялата краеведска книжнина, което е невъзможно при направените досега хронологично ограничени проучвания. Замисълът на труда може да бъде осъществен едва днес, при наличието на развити информационните технологии. Всичко това е предизвикателство и възможна сериозна заплаха за качествата на труда, ако изследователят няма достатъчно натрупани опит, теоретична подготовка, умения за последователност в проучването и логичност в анализа и обобщението на информацията. Изследването на огромния обем краеведска книжнина и извеждането на закономерностите и тенденциите, съчетано с използването на съвременните технологии, е по силата само на учен с дългогодишен уникален опит, какъвто авторката е натрупала на теоретично и практическо ниво. В този смисъл разработката е навременна, а темата – отлично подбрана, т.е. налице са съдържателни, теоретични, технологични, практически натрупвания и богат изследователски опит.

Обектът на дисертационния труд логично е изведен от целия замисъл, цели и задачи – това са изданията и базите данни на текущата и ретроспективна национална библиография, които са информационен източник за изследване на краеведската книжнина.

Предмет на изследването са анализирани краеведски книги и периодични издания, които съдържат краеведска информация, и значението им за развитие на краезнанието, за опазване на културната памет, за формиране на дигитален ресурс чрез дигитализацията им.

Ясно са формулиране **тезата** на изследването и работна **хипотеза**.

Комплексният характер на краезнанието логично е довел до избор на **комплексна методология**, включваща различни общонаучни методи, както и книговедски анализ и синтез. Те са съчетани с библиометрични подходи за откриване, обработка и обобщение на количествената информация за документалния поток, свързан с краезнанието, който е базиран на библиографска основа. Използвани са печатните и електронни издания на текущата и ретроспективна национална библиография и особено показалците, създадени на топографски

принцип. Така библиографията става фундамент на библиометрията/количествения анализ на книжнината/ и евристичен елемент за откриване на дигитализирания краеведски документ, с цел той да бъде анализиран книговедски. Този сложен и задълбочен подход е иновативен и може да бъде реализиран само от опитен библиограф и краевед, какъвто без съмнение е Цветанка Панчева.

Изследването е базирано на библиометрични проучвания, проведени в продължение на дълъг период. Част от резултатите са апробирани в доклади на научни форуми, впоследствие публикувани. В текста те са разгледани сравнително, за да се открият закономерностите, характерни за този дълъг хронологичен период. Приложните резултати и теоретичните обобщения се използват в преподаваните от авторката академични дисциплини.

Структура

Дисертационният труд е структуриран в увод, четири глави и заключение. В края на труда са дадени научните приноси, библиографията и приложенията.

В увода са очертани актуалността на темата в контекста на две съвременни перспективи – съхраняване на местната идентичност в условията на глобализация и използването на ИКТ за опазване и достъп до местното културно наследство. Разгледани са целите и задачите, обектът и предметът, методологията и апробацията на резултатите. Представена е цялата структура и общия замисъл на четирите глави.

Самите глави имат съзнателно търсена идентична структура – изследване в рамките на определен хронологичен период, съобразен с общоприетата периодизация на българската история и търсене на отраженията в историческото развитие на краезнанието; обща библиографско-статистическа картина и подробен анализ на краеведски и други издания с краеведски материали в тях; институционализация на краеведските проучвания; специфични за всяка глава анализи; изводи, характерни за съответния хронологичен период. Тази структура позволява съпоставимост на анализа, резултатите и перспективите за развитие. В заключението се потвърждава работната хипотеза, обобщават се резултатите, извеждат се изводите и се очертават перспективите за развитие на българското краезнание. Посочват се и приносите.

В Глава първа е проследено възникването и развитието на краеведската книжнина през Възраждането. Очертавайки границите на Българското възраждане, като се основава на трудове на негови най-изтъкнати изследователи, Цв. Панчева проучва българското краезнание в този контекст.

Библиографско-статистическият анализ естествено се базира на труда, който дава най-пълното библиографско представяне на цялата възрожденска книжнина – репертоара „Българска възрожденска книжнина” /БВК/ на д-р Маньо Стоянов. Авторката е проучила цялата краеведската възрожденска книжнина, отразена в ретроспективната, но и в текущата национална библиография, като използва и **собствени** библиографски издирвания за рамките на периода, в който тази книжнина се е появила. Останалите библиографски проучвания за краеведски документи, засягащи периода на Възраждането, са издирени и чрез други източници, които са включени в анализа според времето на публикуването им, а не за периода, за който се отнасят. Това е точно избран изследователски подход, базиран на най-солидните библиографски трудове.

Общата библиографско-статистическа картина установява краеведски сведения за около 760 населени места с българско население на територията на България и извън нея. Чрез статистическите данни за книги и статии на български книжовници през Българското възраждане авторката извежда **основните теми в краеведската книжнина**, които са основни и за цялата възрожденска епоха – училищна, читалищна дейност, църковна борба и църковна дейност, развитие на стопанска дейност и последвали форми на професионална и социално сдружаване. На основата на втория том на БВК, който включва материали от анонимни автори, публикувани във възрожденски вестници и списания, които не са включени в първия том, Цв. Панчева установява всички публикации с краеведски характер. Изследвано е и спомоществователството на различни селища за издаването на книги и вестници, според данните в самите издания. Обобщени са сведения за финансово подпомагане на книгоиздаването от 1196 селища, 789 от които са на територията на днешна България, а останалите – извън нея, като данните са разпределени по страни, за да се очертават териториите с компактно българско население.

Изведени са специфични направления в развитието на краезнанието- описания на отделни селища и региони чрез историко-географски и статистико-демографски извори, а от

друга страна – развитието на етнографските, фолклористични и езикови проучвания.

Текстът изобилства с подробна информация за възрожденци и техни публикации, както и многобройни цитирания на краеведски публикации от периодичния печат, прегледани *de visu* в електронен формат. Авторката посочва заслугите на отделни възрожденци и техния принос за установяване на нови жанрове – напр. първото отделно представяне на селище прави Петко Славейков, който задава модела за географо-историко-етнографска информация за определени места, известна като „описание“; наред с „описванията“ Иван Богоров въвежда нов жанр в краеведското описание на селища – пътеписния.

Откроява най-важните публикации и изтъква заслугите на авторите им – напр. значението на Стефан Захариев и неговия труд „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза“, според нея най-пълното и задълбочено краеведско описание, написано през Възраждането. Подробно изследва значението на Георги Раковски и акад. Марин Дринов, които според нея дават програмните насоки на краеведските проучвания през Възраждането. Важно е да отбележим, че винаги открива и оценява значението на първите възрожденски краеведски трудове от съвременната гледна точка.

Статистическите сведения за книги с краеведско съдържание, извлечени от БВК, са важни както за проучване историята на населените места, така и за реконструкцията на националната история чрез техните местни и регионални прояви. Това авторката формулира много точно : „...само от сбора от идентични или сходни действия и реакции на едни и същи събития, станали в различни населени места, можем да съставим вярна картина за национални процеси и събития“/с. 22/.

Непременно искам да подчертая изключително интелигентното и умело боравене със справочния апарат на библиографските източници и използването му за целите на библиографската евристика. Чрез предметните и географски показалци, чрез вътрешно предметно представяне на статиите, дописките и новините за по-големите селища в географския показалец и обратно- чрез географското подразделяне в част от рубриките на предметния показалец и тяхното професионално използване, тематиката на публикациите е разкрита пълно. Получената библиографско-статистическа картина и последващият съдържателен анализ на краеведските материали предопределят логично изведените изводи.

С цялостното изследване в тази глава авторката доказва хипотезата на труда си- краезнанието през Възраждането е проекция на всички негови общи черти, но е свързано преди всичко с идеите за обединението на нацията. Значението на краеведската информация е не да подчертае различията в местното, а обратно, да се очертае общото, чрез събиране в едно самобитните части на местното.

В тази глава трябва да отбележим още нещо - проучвайки изворите, но и изследвания на съвременни български учени - краеведи, Цв. Панчева изтъква заслугите на тези учени, но коригира и направени от тях неточности, като представя подробни библиографски сведения. Работата *de visu* с изданията позволява на авторката да направи корекции в установени твърдения и собствени открития и доказва нейната задълбоченост и прецизност в изследванията.

Във **втора глава** е проучено развитието на краеведската книжнина в периода на новата българска история /от Освобождението до края на Втората световна война/. След точната характеристика на историческия период, Цв. Панчева аргументира връзката с краеведските изследвания и най-характерните им черти, свързани с него - краеведската книжнина е подчинена на по-мощните национални идеи, свързани с изграждане на българската държавност и подем във всички сфери; национално обединение на териториите, останали извън пределите на България; зараждане и развитие на българската наука; поява и развитие на научни периодични издания във всички области, в които се публикуват резултати от научни изследвания, вкл. и чрез техния регионален и селищен аспект. Освен геополитическо, краеведските изследвания имат още едно важно значение – те повишават патриотичното съзнание. Затова с тях се ангажират най-авторитетните български учени, държавници, политици, а регионалната и селищна тематика повече от всякога служи на идеите за национално обединение. Авторката отново представя обща библиографско-статистическа картина, базирана на данни от ретроспективната национална библиография – за книги- „Български книги.1878-1944. Азбучна поредица”, за периодичните издания – „Български периодичен печат.1844-1944. Азбучна поредица”, за официалните издания – базата данни „Официални издания.1878-1944”. Тези източници не са избрани случайно - освен количествени и библиографски данни за книгоиздаването и печата в населените места, те съдържат и допълнителни сведения за тематиката на

краеведските публикации. И тук Цв. Панчева показва умела работа със справочния апарат на посочените библиографии и косвено доказва значението на библиографията, библиографската евристика и библиографските методи за извличане на разнообразна, не само библиографска информация. Данните за българските книги, получени чрез географския показалец на „Български книги.1878-1944” ,установяват краеведски сведения за 604 топоса, като най-много са книгите за села, следван от тези за градове и географски обекти. Изследването предлага обобщена информация за броя и тематичната насоченост на издаваните краеведски книги в градовете с най-многобройно население, с доминираща историческа тематика. Поради различната административна структура на населените места, авторката ги обединява според териториалния обхват в две групи – селища с малък и с голям обхват. Интересна е съпоставката на данните за големината на населените места според населението им с издаването на краеведски книги в тях /Табл. 9 и 10/. Те илюстрират пряката връзка между големината на селищата и обема на издателската продукция, т.е.в най-големите градове се издават най-много краеведски книги, с най-разнообразно съдържание, а селищата със съхранени културни и издателски традиции се съизмерват по броя на издадените книги. Въз основа на получените данни, обобщени в многобройни таблици, авторката достига до два важни извода –първият, че местните изследвания имат интердисциплинарния характер / доказан чрез съдържателното разкриване на краеведската книжнина, за което са използвани 40 предметни рубрики/; вторият, че доминира историческата тематика, но се открояват и теми, свързани с образование, търговия и мн.др. Статистическите данни сочат, че краеведското съдържание, отнасящо се до комплексното представяне на отделните топоси, е съществено.

Най-важният фактор при анализа на книжнината през този период е свързан със зараждането и развитието на периодичния печат - местните вестници и списания, но и научни и популярни продължаващи издания с национален обхват, в които има местна тематика.Сумирани са количествени данни, изяснена е тематичната насоченост и авторството на повече от 600 краеведски статии и студии, които са цитирани под линия.Изяснен е приносът на огромен брой български учени от различни научни области, чиито проучвания засягат местни обекти, посочени са множество чужди извори. Това отново

доказва интердисциплинарния характер на краеведските изследвания.

Изследването установява 263 селища в България, в които се издават периодични издания, включително и с местна тематика. Местният периодичен печат е представен статистически и чрез данни за предметните рубрики, които определят тематиката. Научните издания също са проучени според тематиката, а наличието на краеведска информация в тях е представено статистически и библиографски.

Отделно са разгледани още сборниците, мемоарите и пътеписите, съдържащи краеведски данни.

Проучване в базата данни на Националната библиотека „Официални издания.1878-1944“ показва характеристики на неправителствени и нестопански сдружения като форми на общуване и подпомагане, което може да се проследи чрез местните издания. Авторката използва интересен похват и показва как публикациите помагат да се проследи развитието на тези сдружения. Споменатата база, част от ретроспективна национална библиография, поради специфични особености има не само регистрационна функция, а е справочен ресурс, който в определени случаи може да замени липсата на оригинален текст за имена на селища, лица или институции и е използвана от авторката умело.

Наличието на краеведска информация и нейното тематично разнообразие е проучено и чрез показалеца на издателските колективи. Чрез него са елиминирани всички столични институции- издатели, както и тези в чужбина. Така са идентифицирани 1362 издателски колектива в провинцията. Тъй като голяма част от тях подготвят само по един или няколко единични листове, е направена съпоставка на данните за провинциалните издателски колективи с общия брой единични листове. Отбелязвам това не само поради фактическата информация, но и като пример за коректност при извличането на информацията.

Задълбоченото познаване на разглежданата тематика е позволило на авторката да направи точна класификация на периодичните издания с краеведски характер, като за основен признак използва териториалният им обхват. Освен обособяването на отделните групи, тя отбелязва и особеностите им. Като пример за информативност и коректност при извличането на данни можем да посочим Табл. 14, в която са представени научните периодични издания, които публикуват най-активно краеведски материали, като са посочени годините

на издаването им, годините, за които са прегледани *de visu* за издирване на краеведски публикации, тематичната им насоченост и общ брой.

Сериозен принос на авторката в тази глава е направената характеристика и аналитична разработка на 12 научни периодични издания от следосвобожденския период, тъй като това са „бели петна” в ретроспективната ни библиография. Открити са краеведските статии в тях и всички те са библиографски цитирани в текста.

Тук искам да подчертая и други приноси на авторката – напр. тя доказва малко известна широта на интересите на известни учени, които сме свикнали да приемаме като специалисти в една област и „отварянето” на отделни периодични издания, специализирани в конкретни области /география, история и др./ към езиковедски, исторически, статистически и др. изследвания. На много места в текста се посочват за първи път неизвестни ранни краеведски сведения за българските земи /с. 131 и др./. Специално внимание е обърнато на публикуваната в тези издания допълнителна краеведска библиография, както и на т.н. скрита библиография. Текстът предлага още биографични сведения за много личности, посочване на псевдоними, уточняване на авторство и др. Разкрити са и публикациите на чужди учени и пътешественици, като са изтъкнати заслугите им. Обърнато е внимание на факта, че в редакционни бележки се правят уточнения или се посочват неточности, направени от тях.

В глава трета авторката изследва особеностите на краеведската книжнина през тоталитарния период /1944-1989/. И тук тя прави точна характеристика на периода и развитието на краеведските изследвания – те са под диктата на тоталитарната идеология, цензура и партиен контрол. Изяснява важна особеност – краезнанието, възприемано като поселищна география, а тя като част от антропогеографията в годините до Втората световна война, става част от обявените за реакционни теории и възгледи. То получава нова методологична основа и е преориентирано в полето на историята и помощните исторически дисциплини, а изследванията са подчинени на комунистическата идеология и насочени към изследване на съвременния период. Опит да се запазят традициите се прави чрез приобщаване на краезнанието към историческата география, която обаче също е в обсега на историческите науки. Краезнанието започва се схваща като обществено движение, насочено към изследване на местната памет. Изследванията и издаването на краеведски съчинения са

възложени на библиотеки, музеи и архиви, а идеологическият контрол - на Българското историческо дружество. Едва в края на 70-те и 80-те години местните изследвания получават известна самостоятелност. Трябва да отбележим факта, че авторката посочва опити за противопоставяне на тези тенденции и заслугите на малкото учени, осмелили се да направят това, най-значимият от които е на известния наш учен д-р Димитър Иванчев, който аргументирано обосновава техния интердисциплинарен характер.

Основания за посочените от авторката констатации са данните от библиометричния анализ на краеведската книжнина и периодичен печат. Тя отново използва ретроспективни и текущи библиографски указатели – „Български книги.1944-1969” и „Български периодичен печат.1944-1969”, „Български книгопис.Серия 1” и „Български периодичен печат.Серия 4”.

Изследването е обособено в два подпериода, поради хронологичните граници на посочените указатели. И тук трябва да отбележим умелата работа на авторката при извличане на информация, дори и при особеностите на част от тях /напр. липсата на показалци в първия указател/, или особеностите при отрасловата класификация на краеведската книжнина.

Обобщените данни за книги за двата периода се отнасят за отделни топоси, географски региони, видови и жанрови особености, тематична насоченост, автори, издателства.

Статистическата информация за периодичните издания е обобщена според предмета на топосите, институцията-издател, броя на заглавията, вида на периодичните издания.

Систематизираната информация, отразена в многото таблици, дава важна информация – напр.за тематиката на книгите, за поява на нови видове и жанрове /според подзаглавните данни/, профилиране в издаването на краеведски книги чрез издаването им от специализирани издателства и обособяването на отделни серии, библиотеки и др. На основата на анализа авторката прави систематизация на периодичните издания в няколко групи, като обръща внимание на характерните за периода многотиражки, вестници на обществени организации, бюлетини и др. Откроява изданията с най-много краеведска информация – местните вестници, изданията на местни научни и културни институции. Проследява публикации в тях, откроява значението на част от тях и на отделни списания /”Векове” и др/.

Анализира участието на известни учени и писатели като автори и редактори на краеведски книги и значението за качеството на тези книги, както и програмни публикации на известни учени за

развитието на краезнанието. Прави характеристика на публикации на изтъкнати учени – географи, етнографи и др. в периодичните издания, юбилейни сборници и др. Обръща внимание на нарастващия дял на краеведските съчинения с историческо съдържание /регионална история и поселищна история/ и проследява развитието на Родопското краезнание, краезнанието в Пиринския край, Великотърновско, Габровско и др.

Въз основа на това авторката извежда изводи, по-важните от които са: темата за българския характер на териториите, останали извън пределите на България, е изоставена поради идеологически причини, а българското краезнание е лишено от всичко, дало тласък на развитието му през Възраждането и следосвободенския период; краезнанието става обществено движение с пропагандни функции; краеведските задачи са възложени на окръжните библиотеки, музеи и архиви, които се превръщат в изследователски центрове на краезнанието по места, но под контрола на местната власт.

В глава четвърта е изследвана краеведската книжнина в периода на демократични промени /1990-2017/. Обърнато е внимание на факторите, определящи българския преход и преди всичко на реформите в книгоиздаването и книгоразпространението, които имат пряка връзка с изследването. Посочени са и други процеси, които сериозно влияят на развитието му – членството на България в Европейския съюз, което спомага за приобщаването към европейските ценности, но е и заплахите пред българската идентичност; развитието на информационните технологии дава силен тласък на краеведските изследвания, тъй като дигитализацията на краеведски документи в библиотеки, музеи и архиви ги прави видими и леснодостъпни; краезнанието постепенно се отърсва от руслото на историческите дисциплини и отново се превръща в интердисциплинарно. Специално внимание е обърнато на институализацията на краезнанието. Библиографско-статистическото проучване на краеведските книги и периодични издания се базира на данните на Текущата национална библиография и електронния каталог на Националната библиотека и на резултатите, осъществени в две авторски изследвания, за периода 1990-1999 г. и 2000-2017 г. И тук Цв.Панчева е приложила умело използване на библиографските данни, последвано от преглед на книгите *de visu*, наложен от особеностите при библиотечната им

класификация. Представен е обзор на книгите по отрасли и тематика, тип и жанр на изданията и др. Данните са обобщени в таблици и фигури, които дават възможност да се проследят важни процеси - значителен ръст на краеведските книги в сравнение с предишните периоди; по-голямо тематично обособяване и развитие на нови теми – църковно-православно и туристическо краезнание, изследване на отделни етнически групи и др.; голямо видово разнообразие; увеличаване броя на научните издания, разширяване обхвата на краеведската книжнина според броя на топосите и др.

Периодичните издания са анализирани подробно и са открити основните промени в тях. Отражена е появата на периодични издания с изцяло краеведска тематика; промяната на „топографията” на статиите, появата на биографични, родоведски и библиографски изследвания.

Направените изводи са задълбочени и свързани с конкретния период – краезнанието става коректив на глобализацията; динамиката в издаването на електронни книги неминуемо ще се отрази на тези с краеведско съдържание; институализацията на краеведските изследвания и привличането на учени и специалисти от научни области предпазва тези изследвания от любителско отношение към тях.

В заключението се обобщават резултатите, потвърждава се работната хипотеза и се очертават възможностите пред краезнанието в условията на новата информационна среда.

Предложеният за защита дисертационен труд е постигнал по категоричен начин основната си цел – да представи развитието на българското краезнание чрез библиометричен анализ на книжнината и проучване на огромния краеведски информационен ресурс, който се намира в периодичния печат. Чрез получената обща библиографско-статистическа картина на краеведската книжнина, произтичаща от библиометричния анализ, авторката убедително аргументира направените изводи, а на тази основа и факторите, които биха повлияли бъдещото развитие на българското краезнание.

Приносите от своето изследване Цв. Панчева е обобщила в две групи – теоретични и научно-приложни. Всички те са значими, без съмнение действителни и доказани по категоричен начин. Представеният труд е фундаментален не само поради огромния темпорален обхват, огромния обем на библиографски описаната книжнина и периодични издания, но и поради представената

биографска, статистическа, фактологична и много други видове информация, извлечена от източници, за първи път аналитично разработени от авторката. Важно е да отбележим, че проучването на краеведската книжнина в изборията от Цв. Панчева аспект може да послужи като „ценностен ориентир“ /определението е нейно и много точно/ при все по-големия брой дигитализирани краеведски документи в българските библиотеки – процес, заплашващ да стане хаотичен поради липсата на стратегия за дигитализиране на документи от различен вид и съдържание.

Прецизният и задълбочен анализ, базиран на точно подбрана методология и инструментариум, определя значимостта на посочените приноси, които приемам напълно. Специално внимание заслужава изборията от авторката подход, чрез който тя убедително доказва значението на библиографията като фундамент на библиометрията и евристичен компонент за издирване на дигитализирания краеведски документ, който е подложен на книговедски анализ.

Приносен характер имат и редицата уточнения, както и коригиране на наложили се през годините грешки, които авторката е установила при непосредственото проучване на текстовете. Такива са напр. сведенията за първата публикация на писмата на Ю. Венелин и важна редакционна бележка към тях /с. 35/; докладът на Петър Богдан, който съдържа изобилни сведения за населени места, с което той има големи заслуги от днешна краеведска гледна точка; свързаните с това изследвания на Ив. Дуйчев, пропуснати от съвременните краеведи, а това е първото проявление на краеведска книжнина /с.39-40/; открояване на първото статистическо съчинение с краеведска насоченост, направено от хаджи Господин Славов, което, според Цв. Панчева, има най-модерната за времето си структура и може да се разглежда като краеведско съчинение с комплексен характер /с. 56-57/; уточнения на имена, погрешно използвани в досегашни краеведски трудове – напр. името на Г. Славов, погрешно означено като Славчев, както и други уточнения, посочени по-горе.

Авторефератът представя обобщение на цялостния замисъл на изследването и синтезирано разкриване съдържанието на представения труд. Всички посочени публикации са по темата на дисертационния труд.

Дисертацията на доц. Цветанка Панчева е несъмнен личен успех и логичен завършек на натрупаните досега опит и знания. Това е най-пълното и задълбочено библиографско-книговедско изследване на краезнанието в България, при това за целия период от неговото зараждане досега. Очертавайки перспективите за развитието му занапред, авторката набелязва и поле за нови изследвания.

Несъмнените достойнства на този огромен изследователски труд ме карат да препоръчам неговото издаване. За бъдещото издание имам една препоръка – тъй като трудът изобилства от имена на лица, селища, издания, би било добре към него да има справочен апарат и преди всичко именован показалец. Макар периодизацията на изследването, отразена в отделните глави, да помага за откриване на такава информация, съставянето на показалци би улеснило ползването му.

Затова въпросът ми към авторката е: обмисля ли съставянето на показалци и какви?

Качествата на труда ми дават основание да гласувам убедено за присъждане на Цветанка Панчева на научната степен „доктор на науките” в професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки” /Книгознание, библиотекознание и библиография/.

6.08.2018

доц. д-р Елена Янакиева